

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 6, No 2 (1999)

Social and psychological analysis of family: Results from a nation-wide survey of the Greek family

Λίτσα Παπαδήμου

doi: [10.12681/psy_hps.24329](https://doi.org/10.12681/psy_hps.24329)

Copyright © 2020, Λίτσα Παπαδήμου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Παπαδήμου Λ. (2020). Social and psychological analysis of family: Results from a nation-wide survey of the Greek family. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 6(2), 165–173. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24329

Κοινωνική και ψυχολογική ανάλυση της οικογένειας: Αποτελέσματα από μια πανελλήνια δημογραφική έρευνα

ΛΙΤΣΑ ΠΑΠΑΔΗΜΟΥ
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται ένα μέρος των αποτελεσμάτων μιας πανελλήνιας δημογραφικής έρευνας για τη δομή και λειτουργικότητα της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας. Το δείγμα αποτέλεσαν 1.310 άτομα που προέρχονταν απ' όλη την Ελλάδα, ηλικίας 18-85 ετών. Κύριος στόχος της έρευνας ήταν να μελετηθούν οι κοινωνικές παράμετροι που επιδρούν στις ενδοοικογενειακές αλληλεπιδράσεις, οικογενειακές αξίες και συναισθηματικούς δεσμούς που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Συγκεκριμένα μελετήθηκε κατά πόσο ο τόπος μόνιμης κατοικίας, η ηλικία και το φύλο διαφοροποιούν τις στάσεις των Ελλήνων απέναντι στις παραδοσιακές οικογενειακές αξίες. Γενικά τα ευρήματα έδειξαν ότι ούτε ο τόπος μόνιμης κατοικίας, ούτε άλλοι παράγοντες διαφοροποιούν σε μεγάλο βαθμό τις στάσεις, ενδεικτικό του ότι η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει μεγάλη ομοιογένεια ως προς το αξιολογικό της σύστημα.

Λέξεις-Κλειδιά: Οικογένεια, οικογενειακές αξίες, συναισθηματικοί δεσμοί.

Αποτελεί κοινή παραδοχή στις μέρες μας η διαπίστωση ότι οι αξίες διέρχονται "κρίση" (Heilbroner, 1975). Ιδιαίτερα, θεωρείται ότι οι παραδοσιακές οικογενειακές αξίες, με την εκβιομηχάνιση και την αστικοποίηση, παύουν να είναι λειτουργικές (Seelbach & Sauer, 1977). Ζούμε σε μια περίοδο ριζικών αλλαγών (Γεώργας, 1986). Παρατηρείται μια μετάβαση από τον οικονομικό προσανατολισμό της οικογένειας μιας περισσότερο παραδοσιακής περιόδου, σε ένα νέο οικογενειακό σύστημα όπου το κοινωνικό και ψυχολογικό ενδιαφέρον γίνεται το επίκεντρο της ευθύνης (Cantor, 1975. Treas, 1977).

Η ελληνική οικογένεια βαθμιαία κατευθύνεται προς νέους κώδικες συμπεριφοράς, νέους ρόλους, αξίες και στάσεις, προσπαθώντας να

διαπιστώσει ποιος είναι ο σκοπός της (Κατάκη, 1987). Η σύγχρονη μεταβιομηχανική οικογένεια ή "οικογένεια στην εποχή της πληροφορικής" (Κατάκη, 1989) επιδιώκει, έχοντας εξασφαλίσει τη βιολογική και οικονομική επιβίωση των μελών της, τη διασφάλιση της ψυχοκοινωνικής επιβιώσής τους. Οι αλλαγές που επέρχονται με την πάροδο του χρόνου στη δομή, στη σύνθεση, ακόμη και στην έννοια της οικογένειας, επιδρούν και στους οικογενειακούς κανόνες. Ειδικότερα, οι δημογραφικές αλλαγές έχουν άμεσες επιπτώσεις στους οικογενειακούς κανόνες και γενικότερα στις αντιλήψεις για τις υποχρεώσεις μεταξύ των συγγενών καθώς και την εκπλήρωση ή όχι αυτών των υποχρεώσεων. Το γεγονός ότι ζούμε σε μια περίοδο, που όλα αλλάζουν τόσο γρήγο-

ρα συνεπάγεται μια έλλειψη σαφών προσδοκιών τόσο αναφορικά με τους δικούς μας κανόνες και συμπεριφορές όσο και με των άλλων ατόμων.

Με τον όρο «οικογενειακοί κανόνες», πάντα ως άξονες λειτουργίας του οικογενειακού συστήματος, αναφερόμαστε σε «κοινωνικά προσδιορισμένους κανόνες ή πρότυπα συμπεριφοράς που κατευθύνουν στάσεις και συμπεριφορές κατάλληλες για συγκεκριμένους ρόλους και κοινωνικές καταστάσεις» (George, 1980). Στον ορισμό αυτό εμπεριέχεται και η ιδέα των προσδοκιών. Οι κοινωνιολόγοι της οικογένειας, υποστηρίζουν ότι οι οικογενειακοί κανόνες παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στο σύστημα κοινωνικής υποστήριξης ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Έτσι, οι κανόνες γεννούν προσδοκίες και ορίζουν τις κατάλληλες συμπεριφορές αναφορικά με το είδος και το βαθμό των οικογενειακών υποχρεώσεων. Σε κάθε πολιτισμό, η συμπεριφορά μπορεί να κριθεί τόσο από την αφοσίωσή της στους κανόνες ενός συστήματος, όσο και από τη λογική της (Harris & Cole, 1980). Αυτό ίσως να οφείλεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό στο γεγονός ότι οι κανόνες είναι ιδιότητες που αναδύονται από την κοινωνική δομή κι επομένως είναι κοινές στα μέλη της κοινωνικής ομάδας.

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στην κανονιστική διάσταση της αλληλεγγύης μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας, δηλαδή, κατά πόσο τα μέλη της οικογένειας συμφωνούν ή διαφωνούν με τους κανόνες, τα πρότυπα συμπεριφοράς, τις υποχρεώσεις των μελών και γενικότερα με τις οικογενειακές αξίες. Η έρευνα βασίστηκε στο εννοιολογικό μοντέλο της οικογενειακής αλληλεγγύης, η οποία αναλύεται σε έξι ευκρινείς εννοιολογικές συνιστώσες (Bengtson & Schrader, 1981):

- Δομική- αναφέρεται στη δομή της οικογένειας.
- Συναισθηματική-αναφέρεται στους συναισθηματικούς δεσμούς που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας.
- Συνδετική-αναφέρεται στη συχνότητα της συναναστροφής των μελών.
- Συναινετική-αναφέρεται στη συμφωνία ή διαφωνία με πεποιθήσεις, στάσεις και αξίες.
- Λειτουργική-αναφέρεται στο βαθμό που τα μέλη της οικογένειας βοηθούν και στηρίζουν

ο ένας τον άλλο οικονομικά, υλικά και συναισθηματικά.

- Κανονιστική-αναφέρεται στις οικογενειακές υποχρεώσεις των μελών της οικογένειας.

Κύριος στόχος της έρευνας ήταν να μελετηθούν οι κοινωνικές παράμετροι που επηρεάζουν τις οικογενειακές αξίες, τις ενδοοικογενειακές αλληλεπιδράσεις και τους συναισθηματικούς δεσμούς που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται ένα μέρος των ευρημάτων που αφορά στις οικογενειακές αξίες. Συγκεκριμένα, μελετήθηκε ο βαθμός συμφωνίας ή διαφωνίας μελών της οικογένειας με κάποιες οικογενειακές αξίες ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και τον τόπο μόνιμης κατοικίας.

Η βασική υπόθεση της έρευνας ήταν ότι η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει ομοιογένεια ως προς το αξιολογικό της σύστημα. Ειδικότερα, η ερευνητική υπόθεση της παρούσας μελέτης ήταν ότι υπάρχει σύγκλιση απόψεων αναφορικά με τις παραδοσιακές αξίες, οι οποίες δεν διαφοροποιούνται με την επίδραση του φύλου, της ηλικίας και του πληθυσμιακού παράγοντα.

Μέθοδος

Δείγμα

Το άρθρο παρουσιάζει ένα μέρος των αποτελεσμάτων μιας δημογραφικής έρευνας που βασίστηκε σε ένα πανελλήνιο δείγμα 1.310 ατόμων που προέρχονταν απ' όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας και για το λόγο αυτό τα συγκεκριμένα ευρήματα θεωρούνται αντιπροσωπευτικά.

Το δείγμα αποτέλεσαν 1.310 άτομα απ' όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, 666 άτομα (50.8%) από τη Στερεά Ελλάδα, 278 άτομα (21.2%) από την Πελοπόννησο, 6 άτομα (0.5%) από τα νησιά του Ιονίου πελάγους, 46 άτομα (3.5%) από την Ήπειρο, 110 άτομα (8.4%) από τη Θεσσαλία, 15 άτομα (1.1%) από τη Θράκη, 71 άτομα (5.4%) από τη Μακεδονία, 63 άτομα (4.8%) από τα νησιά του Αιγαίου πελάγους και 51 άτομα (3.9%) από την Κρήτη.

Από το συνολικό δείγμα 521 (39.8%) ήταν άνδρες και 786 (60.0%) γυναίκες. Οι ηλικίες, που κυμαίνονταν από 18-85 ετών, κατηγοριοποιήθηκαν στις εξής κατηγορίες: 18-25 ετών (37.3%), 26-35 ετών (22.0%), 36-45 ετών (19.4%) και 46 ετών και πάνω (18.0%). Το δείγμα χωρίστηκε σε 4 κατηγορίες ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού στον τόπο μόνιμης κατοικίας: Στην πρώτη κατηγορία τοποθετήθηκε η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη (42.4%), στη δεύτερη αστικές περιοχές (23.4%), με πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους, στην τρίτη ημιαστικές περιοχές (17.2%) με πληθυσμό από 2.000 έως 10.000 κατοίκους και στην τέταρτη αγροτικές περιοχές (15.8%) με πληθυσμό κάτω από 2.000 κατοίκους.

Έργα

Επιλέχτηκε ένα ερωτηματολόγιο για τις αξίες (Γεώργας, 1986α). Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλαμβάνει 64 οικογενειακές αξίες οι οποίες είναι συναφείς με την παραδοσιακή ελληνική οικογένεια. Για τους σκοπούς της συγκεκριμένη έρευνας επιλέχθηκαν 21 προτάσεις που αφορούν αξίες και οι οποίες εκπροσωπούν τις εξής ενότητες:

Ενότητα Α: Ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας. Οι σχετικές αξίες σαφώς κινούνται στα πλαίσια της παραδοσιακής αγροτικής εκτεταμένης οικογένειας. Για παράδειγμα: "Ο πατέρας πρέπει να είναι ο αρχηγός της οικογένειας", "Ο πατέρας πρέπει να είναι ο χρηματοδότης", "Ο πατέρας πρέπει να δίνει προίκα στην κόρη του", "Η μητέρα πρέπει να δέχεται τις αποφάσεις του πατέρα", "Η θέση της μητέρας είναι στο σπίτι", "Η μητέρα πρέπει να ψηφίζει όπως ο πατέρας".

Ενότητα Β: Υποχρεώσεις των παιδιών προς την οικογένεια και τους συγγενείς, όπως: "Τα παιδιά πρέπει να σέβονται του παππούδες τους", "Τα παιδιά πρέπει να βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού", "Πρέπει να τιμούμε και να σεβόμαστε την οικογένειά μας", "Τα παιδιά έχουν υποχρέωση να φροντίσουν τους γονείς όταν γεράσουν".

Ενότητα Γ: Ευθύνες των γονέων προς τα παιδιά, όπως: "Οι γονείς δεν πρέπει να μαλώνουν

μπροστά στα παιδιά τους", "Τα προβλήματα της οικογένειας λύνονται μέσα στην οικογένεια". "Οι γονείς πρέπει να μάθουν τα παιδιά να φέρονται σωστά", "Πρέπει να είμαστε φιλότιμοι".

Η λέξη "πρέπει" συμπεριλήφθηκε σε όλες σχεδόν τις προτάσεις-αξίες τους ερωτηματολογίου, προκειμένου να δοθεί έμφαση στην κανονιστική πλευρά των αξιών. Οι δυνατές απαντήσεις ήταν: "διαφωνώ" (1), "μάλλον διαφωνώ" (2), "δεν ξέρω ή δεν είμαι σίγουρος" (3), "μάλλον συμφωνώ" (4), και "συμφωνώ" (5). Η συγκεκριμένη μέθοδος μας επέτρεψε να μετρήσουμε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας των πληθυσμιακών ομάδων του δείγματός μας με τις παραδοσιακές αυτές αξίες.

Η συλλογή των ερωτηματολογίων έγινε με τη βοήθεια των φοιτητών του προγράμματος Ψυχολογίας και του Τμήματος Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών στο διάστημα Ιούνιος-Σεπτέμβριος 1996.

Αποτελέσματα

Εφαρμόστηκε η στατιστική μέθοδος της ανάλυσης παραγόντων προκειμένου να κατηγοριοποιηθούν οι προτάσεις-αξίες του ερωτηματολογίου σε ενότητες. Η ανάλυση παραγόντων έγινε με τη μέθοδο των κύριων συνιστωσών και την ορθογώνια περιστροφή των αξόνων. Διατηρήσαμε ως ελάχιστη φόρτιση για κάθε ερώτηση το 0.40.

Ο πρώτος και πιο ισχυρός παράγοντας, που εξηγεί το 26.8% της συνολικής διασποράς, ονομάστηκε "Ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας". Ο παράγοντας αυτός αναφέρεται σε ρόλους του πατέρα ως αρχηγού της οικογένειας που ελέγχει τις οικονομικές παροχές και τη συμπεριφορά των μελών της οικογένειας και της μητέρας ως συμβιβαστικής, νοικοκυράς, με κύριο μέλημα τη φροντίδα των παιδιών. Οι σχετικές αξίες κινούνται σαφώς στα πλαίσια της παραδοσιακής αγροτικής οικογένειας, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, και είναι ίδιες με αυτές που βρέθηκαν σε προηγούμενη έρευνα (Γεώργας, 1986α).

Ο δεύτερος παράγοντας, που εξηγεί το

Πίνακας 1
Παραγοντική ανάλυση οικογενειακών αξιών με ορθογώνια περιστροφή του
ερωτηματολογίου των οικογενειακών αξιών. Δίνεται η ιδιοτιμή του κάθε παράγοντα, η φόρτι-
ση και οι μέσοι όροι (1=διαφωνώ, 5=συμφωνώ)

Παράγοντας 1 (26.8 % ποσοστό της εξηγούμενης διακύμανσης): Ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας. Ιδιοτιμή 5.28	Φόρτιση	Μ.Ο.
Η μητέρα πρέπει να δέχεται τις αποφάσεις του πατέρα	.81	1.94
Ο πατέρας πρέπει να κουμαντάρει τα χρήματα του σπιτιού	.79	2.19
Η θέση της μητέρας είναι στο σπίτι	.76	1.88
Ο πατέρας πρέπει να είναι ο χρηματοδότης	.76	2.65
Ο πατέρας πρέπει να είναι ο αρχηγός της οικογένειας	.71	2.67
Όταν ο πατέρας πεθάνει ο γιος πρέπει να παντρεύει την αδελφή του	.69	1.90
Ο πατέρας πρέπει να δίνει προίκα στην κόρη του	.66	2.29
Η μητέρα πρέπει να συμφωνεί με τη γνώμη του πατέρα σε ό,τι αφορά τα παιδιά	.66	2.26
Η μητέρα πρέπει να ζει για τα παιδιά της	.64	2.68
Η μητέρα πρέπει να ψηφίζει όπως ο πατέρας	.46	1.73
Παράγοντας 2 (12.9 % ποσοστό εξηγούμενης διακύμανσης): Υποχρεώσεις των παιδιών προς την οικογένεια και τους συγγενείς. Ιδιοτιμή 2.64		
Το παιδί πρέπει να διατηρεί καλές σχέσεις με τους συγγενείς	.68	4.91
Τα παιδιά πρέπει να σέβονται τους παπούδες τους	.68	4.79
Τα παιδιά πρέπει να υπακούουν τους γονείς τους	.61	4.26
Τα παιδιά πρέπει να βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού	.60	4.58
Πρέπει να τιμούμε και να σεβόμαστε την οικογένειά μας	.57	4.55
Τα παιδιά έχουν υποχρέωση να φροντίζουν τους γονείς όταν γεράσουν	.55	4.43
Παράγοντας 3 (5.6 % ποσοστό εξηγούμενης διακύμανσης): Ευθύνες των γονέων προς τα παιδιά. Ιδιοτιμή 1.17		
Οι γονείς δεν πρέπει να μαλώνουν μπροστά στα παιδιά	.73	4.82
Τα προβλήματα της οικογένειας λύνονται μέσα στην οικογένεια	.66	4.77
Οι γονείς πρέπει να μάθουν τα παιδιά να φέρονται σωστά	.57	4.91
Πρέπει να είμαστε φιλότιμοι	.54	4.45

12.9% της συνολικής διασποράς, ονομάστηκε “Υποχρεώσεις των παιδιών προς την οικογένεια και τους συγγενείς” (βλ. Πίνακα 1) με αξίες σχετικά με τις υποχρεώσεις προς τους συγγενείς.

Ο τρίτος παράγοντας, που ερμηνεύει το 5.6% της συνολικής διασποράς, ονομάστηκε “Ευθύνες των γονέων προς τα παιδιά” και περιλαμβάνει

αξίες αναφορικά με τις σχέσεις μέσα στην στενότερη οικογένεια και τις ευθύνες που έχουν οι γονείς απέναντι στα παιδιά τους (Πίνακας 1).

Επίδραση φύλου. Με τη μέθοδο της πολυμεταβλητής ανάλυσης διακύμανσης ελέγξαμε τις διαφορές των οικογενειακών αξιών ανάλογα με την πυκνότητα του πληθυσμού στον τόπο μόνι-

μης κατοικίας. Ο έλεγχος έγινε με βάση τους Μ.Ο. των απαντήσεων της κάθε ομάδας στις ερωτήσεις που φόρτιζαν κάθε παράγοντα.

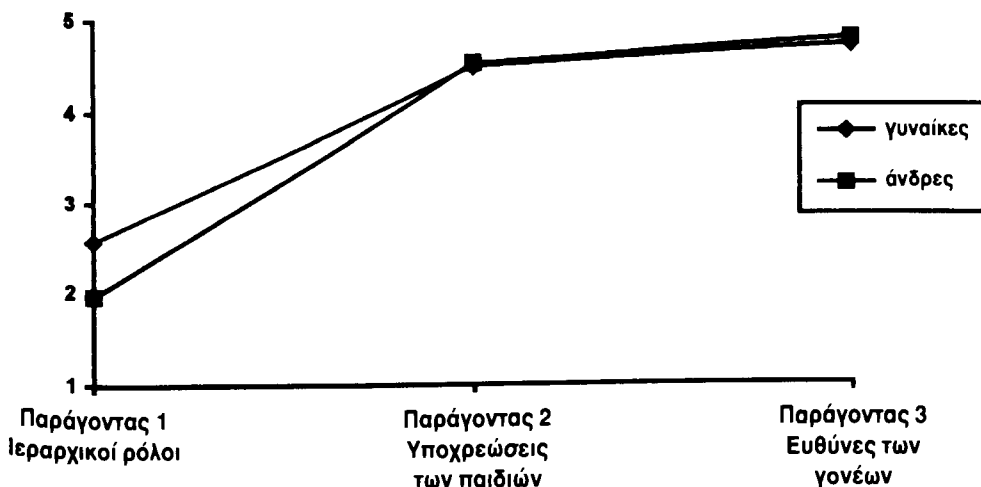
Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές για τους τρεις παράγοντες ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Για το κριτήριο Hotellings $T^2(S=1, M=\frac{1}{2}, N=646 \frac{1}{2}), F(3,1295)=45.55, p<0.001$. Οι μονομεταβλητές αναλύσεις έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στον Παράγοντα 1 [$F(1,1297)=108.27, p<0.001$]. Από τα αποτελέσματα συμπεραίνουμε ότι υπάρχουν διαφορετικές απόψεις ανάμεσα στα δύο φύλα αναφορικά με τους παραδοσιακούς ρόλους του άνδρα και της γυναίκας μέσα στην οικογένεια. Οι γυναίκες (Μ.Ο.=1.95) μάλλον διαφωνούν με τις αξίες που αναφέρονται σε ρόλους του πατέρα ως αρχηγού της οικογένειας με μεγάλη κοινωνική δύναμη και τη γυναίκα και μητέρα να υπακούει και να συμφωνεί με τις απόψεις του πατέρα. Οι άνδρες (Μ.Ο.=2.57) μάλλον δεν είναι σίγουροι αν απορρίπτουν ή όχι αυτές τις αξίες, όπως φαίνεται στο Σχήμα 1.

Δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα στις παραδο-

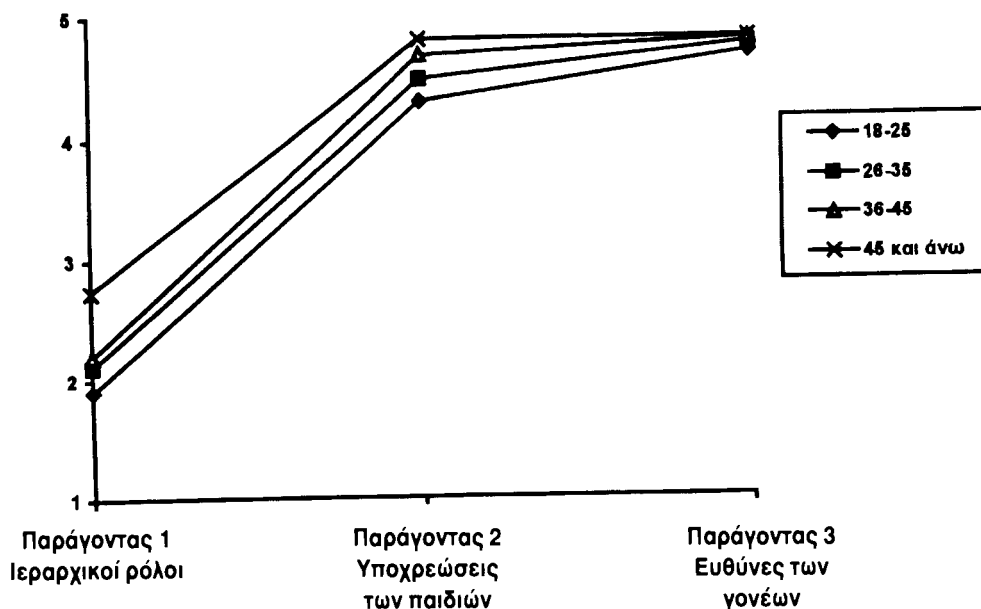
σιακές αξίες του Παράγοντα 2, που αναφέρονται στις υποχρεώσεις προς την οικογένεια και τους συγγενείς [$F(1,1297)=.70, p<0.001$] και του Παράγοντα 3 που αναφέρονται στις ευθύνες των γονέων προς τα παιδιά [$F(1,1297)=9.35, p>0.001$].

Επίδραση της ηλικίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μονομεταβλητής ανάλυσης διακύμανσης, οι οικογενειακές αξίες των τεσσάρων ηλικιακών ομάδων του δείγματός μας διαφέρουν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο. Για το κριτήριο Hotellings $T^2(S=3, M=\frac{1}{2}, N=616), F(9,3708)=24.90, p<0.001$. Οι μονομεταβλητές αναλύσεις έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς τον Παράγοντα 1 [$F(3,1236)=34.99, p<0.001$]. Για τον Παράγοντα 2 έχουμε [$F(3,1236)=54.28, p<0.001$], ενώ για τον Παράγοντα 3 [$F(3,1236)=5.73, p<0.05$]. Οι μέσοι όροι ανά παράγοντα φαίνονται στο Σχήμα 2.

Αναφορικά με τον Παράγοντα 1 που συνίσταται από αξίες σχετικές με τους ρόλους του πατέρα και της μητέρας, η ηλικιακή ομάδα 18-25 ετών μάλλον διαφωνεί με τις παραδοσιακές αξίες για τους ρόλους μητέρα και πατέρα. Τα άτομα ηλικίας από 26-45 μάλλον διαφωνούν αλλά σε μι-

Σχήμα 1
Μέσοι όροι των οικογενειακών αξιών ως προς το φύλο

Σχήμα 2
Μέσοι όροι των οικογενειακών αξιών ως προς την ηλικία

κρότερο βαθμό, ενώ τα άτομα ηλικίας 46 και πάνω δεν είναι σίγουροι αν συμφωνούν ή διαφωνούν. Παρατηρούμε ότι γενικά τα νεαρότερα άτομα διαφωνούν περισσότερο με τους παραδοσιακούς ρόλους των δύο φύλων συγκριτικά με πιο ηλικιωμένα άτομα. Αντίθετα οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συμφωνούν περισσότερο με αξίες που αναφέρονται στις υποχρεώσεις προς τους συγγενείς και στις ευθύνες των γονέων προς τα παιδιά τους, συγκριτικά με τις μικρότερες ηλικίες.

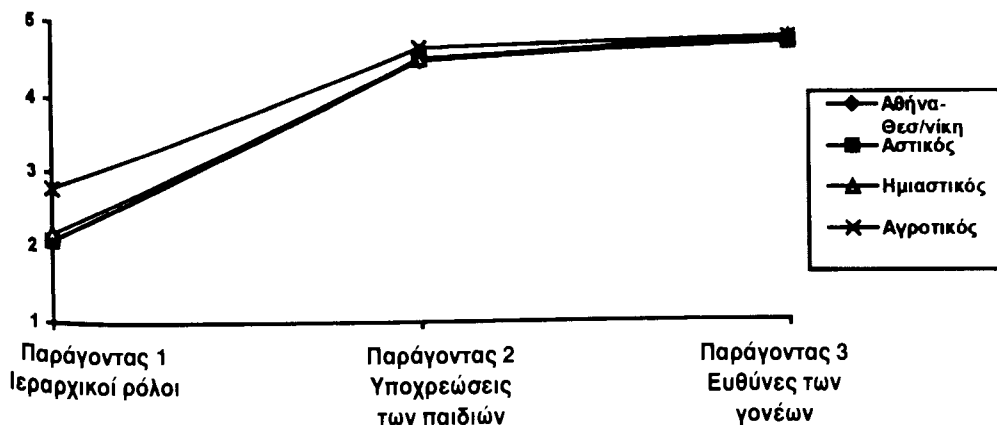
Επίδραση πληθυσμιακού παράγοντα. Στατιστικά σημαντικές διαφορές παρατηρήθηκαν και στις τέσσερις πληθυσμιακές ομάδες του δείγματός μας. Για το κριτήριο Hotellings T^2 ($S=3$, $M=1/2$, $N=639\frac{1}{2}$), $F(9,3839)=8.81$ $p<0.001$. Σύμφωνα με τις μονομεταβλητές αναλύσεις βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των τεσσάρων πληθυσμιακών ομάδων του δείγματός μας και αφορούν τις αξίες του Παράγοντα 1 [$F(3,1283)=24.89$, $p<0.001$]. Δε βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις αξίες του Παράγοντα 2 έχουμε [$F(3,1283)=3.96$, $p>0.001$], και του Παράγοντα 3 [$F(3,1283)=1.17$, $p>0.001$],

όπως φαίνονται οι μέσοι όροι για τους τρεις παράγοντες στο Σχήμα 3.

Συγκεκριμένα, το δείγμα από την Αθήνα-Θεσσαλονίκη, από αστικό και από ημιαστικό περιβάλλον μάλλον διαφωνεί με τις αξίες που αναφέρονται στους ιεραρχικούς ρόλους μητέρα και πατέρα, ενώ το δείγμα από το αγροτικό περιβάλλον δε φαίνεται ούτε να απορρίπτει αλλά ούτε και να συμφωνεί με τις αξίες αυτές. Άτομα του αγροτικού περιβάλλοντος συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό με τις αξίες που αναφέρονται στις υποχρεώσεις προς τους συγγενείς συγκριτικά με τα άτομα των υπόλοιπων δειγμάτων. Τέλος, ολόκληρο το δείγμα συμφωνεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό με τις αξίες του Παράγοντα 3 σχετικές με τις ευθύνες των γονέων προς τα παιδιά.

Συζήτηση

Η μορφή της εκτεταμένης οικογένειας δεν είναι πια λειτουργική στον αστικό χώρο, με συνέπεια οι οικογενειακές αξίες που συνδέονται με

Σχήμα 3

Μέσοι όροι των οικογενειακών αξιών ως προς το μέγεθος του πληθυσμού στον τόπο της μόνιμης κατοικίας

τους παραδοσιακούς ιεραρχικούς ρόλους του πατέρα και της μητέρας να χάνουν τη "λειτουργικότητά τους" στον αστικό χώρο. Υπάρχουν επίσης και άλλες συνδεδεμένες με την παραδοσιακή οικογένεια αξίες που έχουν χάσει το νόημά τους για τους νέους στον ίδιο βαθμό και στα δύο φύλα (Γεώργας, 1986β. Georgas, 1989, 1991).

Ένα σημαντικό εύρημα είναι ότι υπάρχουν διαφορετικές απόψεις μεταξύ ανδρών και γυναικών για τις αξίες σχετικά με τον παραδοσιακό ρόλο του πατέρα και της μητέρας. Οι ιεραρχικοί ρόλοι στην παραδοσιακή εκτεταμένη οικογένεια ήταν αυστηρά προσδιορισμένοι (Du Boulay, 1974, Friedl, 1963. Καυταντζόγλου, 1988. Triandis & Vassiliou, 1972). Οι πρόσφατες ραγδαίες κοινωνικές μεταβολές έχουν επιφέρει αρκετές αλλαγές στους παραδοσιακούς ρόλους του πατέρα και της μητέρας. Η κοινωνική δύναμη του πατέρα, σε αντιδιαστολή με της μητέρας, έχει μειωθεί (Safilios-Rothchild, 1967). Οι γυναίκες απορρίπτουν σε μεγαλύτερο βαθμό τις παραδοσιακές αξίες συγκριτικά με τους άνδρες, εύρημα που συμφωνεί με ευρήματα προηγούμενων ερευνών (Γεώργας, 1986β. Georgas, 1989).

Οι νεότεροι σε ηλικία δεν απορρίπτουν γενικά τις παραδοσιακές οικογενειακές αξίες. Συμ-

φωνούν σε μεγάλο βαθμό με τις αξίες που αναφέρονται τόσο στις ευθύνες των γονέων προς τα παιδιά, όσο και με τις υποχρεώσεις γενικά προς την οικογένεια και τους συγγενείς, εύρημα σύμφωνο με προηγούμενες έρευνες (Γεώργας, 1986β. Georgas, 1989). Βέβαια, όπως είναι φυσικό, η συμφωνία προς αυτές τις αξίες αυξάνει με την πάροδο της ηλικίας και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συμφωνούν περισσότερο με τις αξίες αυτές συγκριτικά με τους νεότερους.

Αντίθετα, αναφορικά με τις αξίες του Παράγοντα 1 για τους ρόλους του πατέρα και της μητέρα οι νέοι σαφώς απορρίπτουν τις αξίες αυτές. Αξιοσημείωτο είναι ότι όσο προχωρούμε προς τις μεγαλύτερες ηλικίες, τόσο λιγότερο απορρίπτονται οι παραδοσιακές αξίες. Τα ευρήματα αυτά είναι σύμφωνα με ευρήματα προηγούμενων ερευνών (Georgas, 1991).

Τέλος, βλέπουμε ότι άτομα αγροτικών περιοχών δεν απορρίπτουν σε τόσο μεγάλο βαθμό τις παραδοσιακές αξίες αναφορικά με τους ρόλους του άνδρα και της γυναίκας, συγκριτικά με τα υπόλοιπα δείγματα. Επίσης, συμφωνούν περισσότερο, συγκριτικά πάντα με τα υπόλοιπα δείγματα, με αξίες γύρω από τις υποχρεώσεις προς την οικογένεια, εύρημα που συμφωνεί με προηγούμενες έρευνες (Γεώργας, 1986β.

Georgas, 1989). Γίνεται προφανές ότι οι άνθρωποι που ζουν σε αγροτικές ή ημιαστικές περιοχές είναι προσκολλημένοι στις αξίες των παραδοσιακών ρόλων, επειδή συνεχίζουν να βρίσκονται σε συνάρτηση με το είδος της παραδοσιακής εκτεταμένης οικογένειας, που αποτελεί λειτουργική κοινωνική δομή.

Βλέπουμε λοιπόν, ότι γενικά υπάρχει μια σύγκλιση απόψεων αναφορικά με τις παραδοσιακές αξίες. Όλα σχεδόν τα άτομα του δείγμάτος μας, ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου ή τόπου διαμονής, γενικά συμφωνούν ότι πρέπει να τιμούμε και να σεβόμαστε την οικογένειά μας και να διατηρούμε καλές σχέσεις με τους συγγενείς.

Γενικά, τα ευρήματα έδειξαν ότι ούτε ο τόπος μόνιμης κατοικίας, ούτε άλλοι κοινωνικοί και ψυχολογικοί παράγοντες διαφοροποιούν σε μεγάλο βαθμό τις οικογενειακές αξίες, γεγονός που φανερώνει ότι η ελληνική κοινωνία παρουσιάζει μεγάλη ομοιογένεια ως προς το αξιολογικό της σύστημα. Επίσης, γίνεται προφανές ότι η οικογένεια εξακολουθεί να κατέχει την κεντρική θέση στο δίκτυο κοινωνικής υποστήριξης στην Ελλάδα και ότι η πλειοψηφία των Ελλήνων προσπαθεί να διατηρήσει κάποιες οικογενειακές αξίες που χαρακτηρίζουν από παλιά τη λειτουργία της ελληνικής οικογένειας.

Βιβλιογραφία

- Bengtson, V. L., & Scrader, S. (1981). Parent-child relations. In D. Mangen & W. Peterson (Eds.), *Handbook of research instruments in social gerontology* (Vol. 2). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Cantor, M. H. (1975). Life space and the social support system on the inner city elderly of New York. *Gerontologist*, 15, 23-27.
- Γεώργας, Δ. (1986α). *Κοινωνική Ψυχολογία* (Τόμος Α). Αθήνα: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Γεώργας, Δ. (1986β). Οι οικογενειακές αξίες των φοιτητών. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 61, 3-29.
- Du Boulay, J. (1974). *Portrait of a Greek mountain village*. Oxford: Claredon.
- Friedl, E. (1963). *Vassilika: A village in modern Greece*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Georgas, J. (1989). Changing family values in Greece: From collectivist to individualist. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 20, 357-371.
- Georgas, J. (1991). Intra-family acculturation of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 22, 445-457.
- George, L. K. (1980). *Role transitions in later life*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Harris, D. K., & Cole, W. E. (1980). *Sociology of aging*. Boston: Houghton Mifflin.
- Heilbroner, R. L. (1975). *An inquiry into the human prospect*. New York: Norton.
- Κατάκη, Χ. (1987). Αντιφατικές οικοθεωρίες στις σύγχρονες οικογένειες. Ανακοίνωση στο Μετεκπαιδευτικό Διήμερο της Ελληνικής Ιατρικής Εταιρίας Μελέτης Ψυχοσωματικών Προβλημάτων, Κέντρο Τεχνών Δήμου Αθηναίων, Αθήνα.
- Κατάκη, Χ. (1989, Ιανουάριος). *Η σύγχρονη οικογένεια στα πρόθυρα της μεταβιομηχανικής εποχής: Μορφογεννητικές αναθεωρήσεις και ανακατατάξεις*. Διάλεξη στην Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού, Αιγινήτειο Νοσοκομείο, Αθήνα.
- Καυταντζόγλου, Ρ. (1988). Η ιστορία της οικογένειας στην Ελλάδα: Μερικά προβλήματα μεθόδου. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 69, 225-243.
- Safilios-Rothchild, K. (1967). A comparison of power structure and marital satisfaction in urban Greek and French families. *Journal of Marriage and the Family*, 29, 345-349.
- Seelbach, W. C., & Sauer, W. J. (1977). Filial responsibility expectations and morale among aged parents. *Gerontologist*, 17, 492-499.
- Treas, J. (1977). Family support systems for the aged: Some social and demographic considerations. *Gerontologist*, 17, 468-491.
- Triandis, H. C., & Vassiliou, V. (1972). An analysis of subjective culture. In H. C. Triandis (Ed.), *The analysis of subjective culture*. New York: Wiley.

Social and psychological analysis of family: Results from a nation-wide survey of the Greek family

LITSA PAPADIMOU
University of Athens, Greece

ABSTRACT

This paper presents part of the results from a nation-wide survey regarding family values of the Greek family. The sample of the study consisted of 1310 participants from all over Greece, aged 18-85. The main purpose of this research was to investigate the social parameters affecting intrafamily relations, family values and emotional bonds which are developed between family members. The study focused on how the place of permanent residence, age and sex differentiate the Greek citizens attitudes towards the traditional family values. Overall, the findings indicated that neither the location of permanent residence nor the other factors differentiate to a great extent the participants attitudes; this result indicates that the Greek society is characterized by homogeneity regarding its value systems.

Key-words: Emotional bonds, family, family values.

Address: Litsa Papadimou, Department of Psychology, Faculty of Philosophy, Panepistiomolis, University of Athens, Ilissia, 15784 Athens, Greece. Tel.: *30-1-7277523, Fax: *30-1- 7277534